

**MOLIYAVIY AKTIVLARNI BOSHQARISHNING
IQTISODIYOTDAGI O'RNINI RIVOJLANTIRISH**

Qahramonova Xusnora Asad qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universteti talabasi

Annotatsiya: Moliyaviy aktivlar shakldagi aktivlar guruhi naqd pul va turli moliyaviy vositalar. Bunga aktivlar guruhiga milliy va xorijiy pul mablag'lari kiradi valyuta, debitorlik, qisqa muddatli va uzoq muddatli tashkilotning moliyaviy investitsiyalari. Xo'jalik yurituvchi sub'ektning moliyaviy aktivlari eng yuqori hisoblanadi likvid aktivlar, har qanday majburiyatlarning bajarilishini ta'minlash darajasi va turi. Butun biznes ularning mavjudligi va aylanish tezligiga bog'liq.

Kalit so'zlar: Moliyaviy aktivlar, Nomoddiy aktivlar, Moliyaviy aktivlarning umumiy turlari, Omonat sertifikatlari, Likvidli moliyaviy aktivlar,

Moliyaviy aktiv - bu shartnoma huquqidan yoki egalik da'vosidan o'z qiymatini oladigan likvidli aktiv. Naqd pullar, zaxiralar, obligatsiyalar, o'zaro fondlar va bank depozitlari - bular moliyaviy aktivlarning namunasidir. Er, mulk, tovar yoki boshqa moddiy aktivlardan farqli o'laroq, moliyaviy aktivlar har doim ham tabiiy qiymatga yoki hatto jismoniy shaklga ega emas. Aksincha, ularning qiymati ular savdo qiladigan bozorda talab va taklif omillarini, shuningdek ular duch keladigan xavf darajasini aks ettiradi.

Aksariyat aktivlar real, moliyaviy yoki nomoddiy deb tasniflanadi. Haqiqiy aktivlar - bu o'zlarining qiymatlarini moddalar yoki mulklardan, masalan, qimmatbaho metallar, er, ko'chmas mulk, soya, bug'doy, moy va temir kabi tovarlardan tortib oladigan jismoniy aktivlar.

Nomoddiy aktivlar bu jismoniy xususiyatga ega bo'lmagan qimmatbaho mulkdir. Ular patentlar, savdo markalari va intellektual mulkni o'z ichiga oladi. Moliyaviy aktivlar qolgan ikkita aktivlar o'rtasida. Moliyaviy aktivlar nomoddiy bo'lib ko'rinishi mumkin, bunda qog'oz varag'ida ko'rsatilgan qiymat, masalan, dollar qog'oz puli yoki kompyuter ekranidagi list mavjud. Ushbu qog'oz yoki listing nimani anglatadi, aksiyadorlik kompaniyasi singari tashkilotga egalik huquqi yoki to'lovlar bo'yicha shartnomaviy huquqlar, masalan, obligatsiyalardan olinadigan foiz daromadlari. Moliyaviy aktivlar ularning qiymatini asosiy aktivga nisbatan shartnoma talablaridan kelib chiqadi. Ushbu asosiy aktiv ham real, ham nomoddiy bo'lishi mumkin. Masalan, tovarlar fyucherslar, kontraktlar yoki birja savdosidagi ba'zi bir fondlar (ETF) kabi moliyaviy aktivlarga biriktirilgan real, asosiy aktivlardir. Xuddi shunday, ko'chmas mulk ko'chmas mulkka investitsiya kiritish (REITs) aktsiyalari bilan bog'liq bo'lgan real aktivdir. REITs moliyaviy aktivlar bo'lib, ular mulk portfeliga

ega bo'lgan ochiq savdolarida ishtirok etadigan korxonalaridir.

Ichki Daromad Xizmati (IRS) soliqqa tortish maqsadlari uchun moliyaviy va real aktivlarni, shuningdek, moddiy aktivlar sifatida hisobot berishlarini talab qiladi. Moddiy aktivlarni guruhlash nomoddiy aktivlardan alohida.

Moliyaviy aktiv - bu mulkka egalik da'vosi yoki tashkilotdan kelgusidagi to'lovlar bo'yicha shartnoma huquqini ifoda etuvchi va qiymatni oladigan likvidli aktiv.

Moliyaviy aktivning qiymati asosiy moddiy yoki real aktivga bog'liq bo'lishi mumkin, ammo bozor taklifi va talab uning qiymatiga ham ta'sir qiladi. Qimmatli qog'ozlar, obligatsiyalar, naqd pullar, kompakt-disklar va bank depozitlari moliyaviy aktivlarning namunasi.

Moliyaviy aktivlarning umumiy turlari:

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) tomonidan keltirilgan umumiy ta'rifga muvofiq moliyaviy aktivlarga quyidagilar kiradi:

- ✓ Naqd pul
- ✓ Korxonaning aksiyadorlik vositalari - masalan, aktsiya sertifikat
- ✓ Qarz oluvchi deb nomlanuvchi boshqa tashkilotdan moliyaviy aktivni olish uchun shartnomaviy huquq
- ✓ Imtiyozli sharoitlarda moliyaviy aktivlar yoki majburiyatlarni boshqa shaxs bilan almashtirish uchun shartnomaviy huquq
- ✓ Tashkilotning o'z shaxsiy mablag'larini jalb qiladigan shartnoma

Qimmatli qog'ozlar va debitorlik qarzlardan tashqari, yuqoridagi ta'rif moliyaviy derivativlar, obligatsiyalar, pul bozori yoki boshqa hisob varaqalari va aksiyalar paketlarini o'z ichiga oladi. Ushbu moliyaviy aktivlarning aksariyati naqd pulga aylantirilmaguncha belgilangan pul qiymatiga ega emas, ayniqsa ularning qiymati va narxlar turlicha bo'lgan aksiyalar holatida.

Naqd puldan tashqari, investorlar duch keladigan moliyaviy aktivlarning eng keng tarqalgan turlari:

Aksiyalar - bu belgilangan muddati yoki muddati tugamagan moliyaviy aktivlar. Aksiyalarni sotib olgan investor kompaniyaning egasi bo'ladi va uning foydasi va zarariga sherik bo'ladi. Aksiyalar muddatsiz saqlanishi yoki boshqa investorlarga sotilishi mumkin. Obligatsiyalar kompaniyalar yoki hukumatlar tomonidan qisqa muddatli loyihalarni moliyalashtirishning bir usuli hisoblanadi. Obligatsiya egasi qarz beruvchi hisoblanadi va obligatsiyalar qancha pul qarzdorligini, to'lanadigan foiz stavkasi va obligatsiya muddati ko'rsatilgan.

Omonat sertifikat (CD) investorga kafolatlangan foiz stavkasi bilan ma'lum muddatga bankka pul mablag'larini depozit qo'yishga imkon beradi. CD har oyda foizlarni to'laydi va odatda shartnomaga qarab uch oydan besh yilgacha saqlanishi mumkin.

Yuqori likvidli moliyaviy aktivlarning ijobiy va salbiy tomonlari

Moliyaviy aktivlarning sof shakli bu pul mablag'lari va ularning ekvivalentlarini tekshirish hisobvaraqlari, omonat hisobvaraqlari va pul bozoridagi hisoblardir. Likvid hisobvaraqlar osongina to'lovlarni to'lash va moliyaviy favqulodda vaziyatlar yoki talablarni qoplash uchun mablag'larga aylanadi.

Moliyaviy aktivlarning boshqa turlari likvid bo'lmasligi mumkin. Likvidlik - bu moliyaviy aktivni naqd pulga tezda almashtirish qobiliyati. Qimmatli qog'ozlar uchun bu investorning xoldinglarni tayyor bozorda sotib olish yoki sotish qobiliyatidir. Suyuq bozorlar - xaridorlar va sotuvchilarning ko'pligi va savdo-sotiqni amalga oshirishga vaqt ajratish imkoniyati bo'lmagan joylarda.

Qimmatli qog'ozlar va obligatsiyalar kabi qimmatli qog'ozlar holatida investor sotishi va o'z pullarini olish uchun hisob-kitob sanasini kutishi kerak - odatda ikki ish kuni. Boshqa moliyaviy aktivlar turli xil hisob-kitoblarga ega.

Likvid moliyaviy aktivlarda mablag 'saqlanishi kapitalni ko'proq saqlashga olib kelishi mumkin. Bank tekshiruvi, omonat va CD-dagi pul mablag'lari Federal Depozitlarni Sug'urtalash Korporatsiyasi (FDIC) - Kredit Uyushmasi Milliy Ma'muriyati (NCUA) tomonidan 250,000 dollarni yo'qotishdan sug'urta qilinadi. Agar biron sababga ko'ra bank muvaffaqiyatsiz bo'lsa, sizning hisobingizda dollar uchun dollar 250 ming dollargacha qoplangan. Biroq, FDIC har bir moliya institutini alohida qamrab olganligi sababli, bitta bankda 250 ming AQSh dollaridan oshiq brokerlik disklari bo'lgan investor, agar bank to'lovga qodir bo'lmasa, zarar ko'radi. Tekshirish va omonat hisobvaraqlari kabi likvid aktivlar investitsiyalarning (ROI) daromadlilik cheklangan. ROI - bu sizning aktivingizdan olgan foyda, ushbu mulkka ega bo'lish qiymatiga bo'linadi. Tekshirish va omonat hisobvaraqlarida ROI minimaldir. Ular kam foizli daromad keltirishi mumkin, ammo qimmatli qog'ozlardan farqli o'laroq, ular unchalik katta ahamiyatga ega emaslar. Shuningdek, kompakt-disklar va pul bozoridagi hisobvaraqlar oylar yoki yillar bo'yicha pul mablag'larini olishni cheklaydi. Foiz stavkalari pasayganda, tez-tez chaqiriladigan CD-lar chaqiriladi va sarmoyadorlar o'z pullarini potentsial pastroq investitsiyalarga yo'naltirishadi.

Taroziga soling

Suyuq moliyaviy aktivlar naqd pulga osonlik bilan aylanadi.

Ba'zi moliyaviy aktivlar qiymatni bilish qobiliyatiga ega.

FDIC va NCUA sug'urta hisoblari \$ 250,000 gacha.

Kamchiliklari:

- ✓ Yuqori likvidli moliyaviy aktivlar kam baholanadi
- ✓ Noqonuniy moliyaviy aktivlarni naqd pulga aylantirish qiyin bo'lishi mumkin.
- ✓ Moliyaviy aktivning qiymati faqat asosiy tashkilot kabi kuchli bo'ladi.

Illiquid Assets: Kamchiliklari

Likvidli aktivning qarama-qarshi tomoni likvid aktiv hisoblanadi. Ko'chmas

mulk va antiqa buyumlar likvid moliyaviy aktivlarning namunasidir. Ushbu buyumlar qiymatga ega, ammo ularni tezda naqd pulga aylantira olmaydi.

Bozorlardagi savdolarining katta hajmiga ega bo'lmagan zaxiralar, likvid bo'lmagan moliyaviy aktivlarning yana bir misoli. Ko'pincha, bu tinga qimmatli qog'ozlar yoki yuqori rentabellikli, spekuliyativ investitsiyalar kabi investitsiyalar bo'lib, unda sotishga tayyor bo'lganingizda tayyor xaridor bo'lmasligi mumkin.

Ko'p miqdorda pulni noo'rin investitsiyalar bilan bog'lab qo'yishning kamchiliklari bor, hatto oddiy holatlarda ham. Buning natijasida, yuqori foizli kredit kartasidan foydalangan holda, qarzlarni ko'paytirish va pensiya va boshqa investitsiya maqsadlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Haqiqiy dunyo moliyaviy aktivlarining misoli

Korxonalar, shuningdek jismoniy shaxslar moliyaviy aktivlarga ega. Investitsiya yoki aktivlarni boshqarish kompaniyasi uchun moliyaviy aktivlar tarkibiga mijozlar uchun boshqariladigan aktivlar (AUM) deb nomlangan portfel firmasidagi pul mablag'lari kiradi. Masalan, BlackRock Inc. AQShdagi va dunyodagi eng yirik investitsiya menejeri bo'lib, uning AUMdagi \$ 6,5 trln (2019 yil 31 mart holatiga ko'ra).

Banklar holatida moliyaviy aktivlar mijozlarga berilgan qarzlarning qiymatini o'z ichiga oladi. AQShning 10-eng yirik banklaridan biri bo'lgan Capital One 2019 yil birinchi choragidagi moliyaviy hisobotida jami aktivlari 372,537,597 milliard dollarni tashkil qildi; shundan 247,090,748 milliard dollari ko'chmas mulk bilan ta'minlangan, tijorat va sanoat kreditlari bo'lgan.

Moliyaviy holat barqarorligini tahlili orqali ma'lum davr mobaynida moliyaviy resurslarni korxonalar qanday boshqarganligiga baho beriladi. Avvalo, moliyaviy resurslar holati bozor va korxonalar rivojlanishining talablariga mos kelishi kerak, chunki moliyaviy barqarorlikni talab darajasidan past bo'lishi korxonani to'lovga qobilligini zaiflashtiradi, ishlab chiqarishni rivojlanishi uchun mablag'lar yetishmasligiga olib keladi. Buning aksi bo'lgan holatlarda esa moliyaviy resurslarni ortiqchaligi ishlab chiqarishni rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, ishlab chiqarish zaxiralari va rezervlarini me'yordan ortib ketishiga sabab bo'ladi, demak, moliyaviy resurslarni samarali shakllanishi, taqsimlanishi va ulardan foydalanishi moliyaviy barqarorlik mohiyatini ifodalaydi. Iqtisodiy adabiyotlarning ko'pchiligida moliyaviy mustahkamlikka (barqarorlikka) va balans likvidligiga bir xil ta'rif berishadi va aniqlanayotgan ko'rsatkichni moliyaviy mustahkamlik yoki balans likvidligi, ya'ni korxonalarining olingan qarzlarni qaytarib berish qobiliyatiga egalik deb tushuniladi. Moliyaviy mustahkamlik va balans likvidligi –bu o'z mazmuniga ega bo'lgan ikki xil moliyaviy ko'rsatkichlar bo'lib, korxonalar moliyaviy faoliyatini har xil nuqtayi nazardan ifodalaydi. Bu haqda respublikamizning eng yirik iqtisodchi olimlaridan biri hurmatli ustozimiz E.Akromovning «Korxonalarining moliyaviy holatini tahlili» deb nomlangan

o'quv qo'llanmasida shunday deyiladi: Moliyaviy mustahkamlik ko'rsatkichi kompleks sifatidagi ko'rsatkich bo'lib, u:

• Korxonalarining murakkab bozor munosabatlari davrida ishlab chiqarishni saqlanib

qolish imkoniyatini;

• Korxonalar mablag'laridan erkin ravishda foydalanish imkoniyati borligini;

• Ishlab chiqarishni to'xtatmasdan, mahsulot sotish imkoniyati borligini;

• Korxonalar faoliyatining umumiy mustahkamligini;

• Korxonalar faoliyatiga to'g'ri boshqaruvchilik qilinayotganligini;

• Korxonalarda mavjud moliyaviy resurslarni bozor munosabatlarining talablariga javob berishligini;

• Korxonalarining zaxira va xarajatlarga bo'lgan ehtiyojlarini qoplovchi manbalar borligi darajasini ko'rsatadi.

Moliyaviy mustahkamlik korxonalar moliyaviy resurslarining shakllanishi va ulardan foydalanish bilan aniqlanadi. Korxonaning moliyaviy barqarorligiga korxonalarining butun xo'jalik ishlab chiqarish faoliyatining hamma yo'nalishlari ta'sir ko'rsatadi. Unga ham ichki, ham tashqi omillar, shart-sharoitlar ta'sir etadi.

Ichki omillar sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

• korxonada ishlab chiqarishning barqarorligi;

• ishlab chiqarishni tashkil qilish;

• ishlab chiqarishni boshqarish;

• korxonalar ustav jamg'armasining hajmi;

• korxonalar xarajatlari va daromadlarining nisbati;

• o'zlik mablag'larining manbalari va korxonalar majburiyatlarining nisbati;

• korxonalar aylanma mablag'lari tarkibi.

Korxonalar o'z faoliyati davomida boshqa xo'jalik subyektlari bilan iqtisodiy aloqalarda bo'lar ekan, korxonalar moliyaviy barqarorligiga tashqi omillar ham ta'sir etadi.. bunday omillar tarkibiga quyidagilarni kiritish mumkin:

• korxonaning tovarlar bozoridagi holati;

• korxonaning eksport va import aloqalari;

• korxonaning boshqa korxonalar bilan ishga doir aloqalarda aktivligi;

• bank organlari, debitor va kreditor korxonalar bilan aloqalar;

• respublikada amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosat, soliq, narx-navo va moliya,

bank siyosati, texnika, texnologiya siyosati.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki: Dastlab, aktivlar kapital deb nomlangan Zamonaviy olim iqtisodchi E.A. Kandrashina aktivlarni quyidagicha ta'riflaydi: "Daromad keltiradigan mulk, uning natijasida korxonalar qo'lga kiritgan nazorat jalb qilingan moliyaviy resurslarni joylashtirish orqali faoliyat (keyin investitsiyalar

mavjud) Qarzdorlarning majburiyatlari, pul mablag'lari, pul ekvivalentlari, asosiy vositalar, aylanma mablag'lar va nomoddiy aktivlar tashkilotning aktivlarini nazarda tutadi. Aktivlar ostida iqtisodiy resurslarga ishora qiladi tashkilotni nazorat qilish. Kompaniya o'z aktivlarini shakllantiradi, ularga bevosita sarmoya kiritadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kamenitser, S.E. Sanoat ishlab chiqarishini boshqarish asoslari / SE Kamenitser. - M.: Fikr, 1971 yil.
2. Rossiya Federatsiyasining 2001-2005 yillardagi davlat siyosati kontseptsiyasi // Innovatsiyalar. 2000.- № 3-4.
3. Ober - Krie, J. Korxonani boshqarish / Per. frantsuz tilidan Moskva: taraqqiyot, 4. Petrova, A.S. Sanoat ishlab chiqarishini boshqarishni tashkil etish asoslari / A.S. Petrova. - M.: Iqtisodiyot, 1969 yil.